

DREPTUL DE AUTOR ÎN CONTEXTUL DEZVOLTĂRII BIBLIOTECILOR ELECTRONICE

Sergiu ROTARU,
șef Secție control
și respectarea legislației, AGEPI

Julieta ROTARU,
expert principal, Secția desene
și modele industriale, AGEPI

„Diseminarea informației reprezintă una din pietrele de temelie ale civilizației”

John F. Budd

Introducere

Dacă în secolul trecut accesul la cunoașterea umană, transpusă în format digital, ținea mai mult de domeniul science fiction, astăzi beneficiem întru totul de avantajele acestui univers fantastic și chiar suntem parte componentă a sistemului dat, unii fiind născuți în era digitală (born-digital sau digital native), alții – consumatorii mai în vârstă – având toate posibilitățile de a se înscrie în noile paradigme de utilizare a literaturii digitale.

În lumea întreagă scopul bibliotecilor este acela de a depozita în fondurile lor toată informația și cunoștințele pe care civilizația le-a acumulat de-a lungul istoriei și de a le face ulterior publice, astfel încât societatea să poată obține cantitatea maximă de informație și cunoștințe [1]. Cu alte cuvinte, bibliotecile păstrează pentru generațiile viitoare tezaurul universal al cunoștințelor și creativității ci-

vilizației. Este bine cunoscut faptul că accesul la informații reprezintă un suport esențial în procesul de dezvoltare culturală, de cercetare și formare continuă a personalității fiecărui om și a umanității în general.

Pe măsură ce Internetul evoluează și potențialul său permite difuzarea tot mai largă a diversului conținut digital, sistemul de proprietate intelectuală a devenit un subiect central de discuție privind viitoarea formă a lumii digitale. În acest mediu nou, în continuă schimbare, informațiile și cunoștințele constituie resursele principale, iar sistemul de proprietate intelectuală stabilește un ansamblu de reguli în vederea protejării creațiilor intelectului uman, care joacă un rol crucial în stabilirea bazei tehnice pentru dezvoltarea societății digitale.

Internetul are un impact profund asupra sistemului de proprietate intelectuală. Este evident faptul că noul mediu prezintă și noi oportunități și provocări serioase pentru sistemul de proprietate intelectuală. Una din problemele de o stringentă actualitate o reprezintă bibliotecile electronice.

Deși reflectă mai ales trecutul, bibliotecile sunt instituții ale prezentului și viitorului, iar automatizarea lor nu este dictată doar de necesitatea de a supraviețui, ci și de condiția racordării la cerințele societății informatizate, care se dezvoltă progresiv din punctul de vedere al tehnologiilor informaționale. Bibliotecile electronice, apărute ca rezultat al progresului tehnico-științific, reprezintă o nouă infrastructură, creată prin folosirea pe scară largă a comunicațiilor și informației digitale [2].

Astfel, viitorul bibliotecilor tradiționale ca instituții de creditare este incert. Această incertitudine este alimentată și de tendința tot mai clară a mass-mediei de a deveni exclusiv digitală. Utilizatorii se obișnuiesc să folosească de sine stătător calculatoarele, tehnica digitală și Internetul, accesând resursele de care au nevoie. Incertitudinea este amplificată și de faptul că mediul electronic a schimbat radical aspectul cărții, conferindu-i o nouă calitate – *cartea electronică*. Utilizatorii actuali, în special cei din generația tânără, născuți în era digitală, sunt obișnuiți cu textul electronic, îl folosesc cu dilecție, fapt subestimat uneori de bibliotecari. Tinerii utilizatori descarcă în mod frecvent texte, filme, muzică on-line, iar în ultima vreme – și cărți întregi [3].

Generația în vârstă este mai conservatoare, însă, pentru a face față situației în aceste noi condiții ale erei digitale, în scopul documentării și informării, utilizează frecvent și noile tehnologii informaționale, în special Internetul, nerenunțând, totuși, la plăcerea de a ține în mână o carte.

Actualmente cartea este redefinită din perspectiva disocierii între conținutul și suportul material al acestuia. Cartea nu înseamnă foaia de hârtie pe care a fost publicată, ci conținutul, informația; pentru că cititorul știe că ceea ce dă identitate cărții este experiența lecturii, universul pe care-l deschide și nu aspectul ei, obiectul fizic. Același conținut poate fi publicat atât pe hârtie, cât și în format electronic [2].

Bibliotecile electronice – scurt istoric

O bibliotecă electronică (digitală) este cea în care colecțiile sunt stocate în format electronic (digital) și accesibile prin intermediul calculatorului sau tehnicii electronice.

Deși cea mai cunoscută bibliotecă electronică este cea a companiei **Google**, prima bibliotecă electronică a apărut în 1971 și se numește **Project Gutenberg** (www.gutenberg.org),

DREPT DE AUTOR ȘI DREPTURI CONEXE

fiind fondată de Michael S. Hart. Multe dintre lucrările incluse în colecție prezintă texte întregi ale cărților din domeniul public. În decembrie 2009, **Project Gutenberg** deținea în colecția sa 30 de mii de lucrări [4].

Unul dintre proiectele cele mai ambițioase de a face accesibile prin intermediul Internetului milioane de cărți ale celor mai mari biblioteci din lume a fost derulat de compania **Google** și se numește **Google Books**

(www.books.google.com). Știrea despre inițierea acestui proiect s-a lansat în 2004. **Google** consideră proiectul în cauză drept o parte a misiunii sale de a organiza informațiile la nivel mondial și de a le face accesibile și utile fiecăruia. În decurs de patru ani au fost scanate circa 7 mln de cărți, care au devenit accesibile pentru utilizare on-line [5].

Un proiect similar, denumit **Live Search Books**, a fost demarat de către **Microsoft** în 2006. El a funcționat până în mai 2008, ulterior fiind abandonat. **Microsoft** a lucrat cu un număr mare de biblioteci, inclusiv cu British Library, scanând (digitizând) cărțile care, prin opțiunea „căutare”, puteau fi accesate pe web, evident, în cazul în care acestea nu erau protejate prin copyright. În cadrul proiectului au fost scanate 750 de mii de cărți și indexate 80 de mln de articole din reviste.

Toate materialele din **Live Search Books** sunt acum disponibile pe **Internet Archive** (www.archive.org). **Internet Archive** este o organizație non-profit și al doilea ca dimensiune, după **Google**, proiect de scanare a textelor. În noiembrie 2008 compania respectivă deținea peste 1 mln de texte integrale scanate ale operelor din domeniul public [4].

Un al competitor serios pentru **Google** este **Europeana**, biblioteca multilingvă virtuală înființată de Comisia Europeană în noiembrie 2008. **Europeana** (www.europeana.eu) reprezintă o inițiativă a Comisiei Europene privind bibliotecile digitale, care face parte din i2010 – Strategia Uniunii Europene pentru o Societate Informațională. Ea deține aproximativ 4,6 mln de obiecte digitale, inclusiv clipuri video, fotografii, picturi, materiale audio, hărți, manuscrise, cărți tipărite și ziare din ultimii 2000 de ani ai istoriei europene, acumulate de la peste o mie de arhive din Uniunea Europeană. Obiectivul Comisiei Europene este de a spori numărul lucrărilor digitizate, înregistrând în anul 2010 cifra de 10 milioane (pentru comparație, numai în bibliotecile europene sunt aproximativ 2,5 mlrd de cărți). În prezent, **Europeana** include în special cărți digitizate, ce aparțin domeniului public și care nu mai sunt protejate prin legea dreptului de autor (valabil 70 de ani după moartea autorului). Din considerente juridice, **Europeana** nu include, de asemenea, lucrările care n-au mai fost publicate (aproximativ 90% din cărțile aplicate în bibliotecile naționale europene), precum și operele protejate încă de dreptul de autor, ale căror creatori nu pot fi identificați (10-20% din colecțiile protejate de dreptul de autor) [6].

Un alt competitor pentru **Google** este **Gallica** (www.gallica.bnf.fr), din cadrul Bibliotecii Naționale Franceze, cu aproximativ 800 de mii de lucrări digitizate. Creată în 1997, biblioteca continuă să se extindă, înregistrând circa 5 mii de documente noi pe lună. Cea mai mare parte a documentelor sunt în limba franceză, însă există unele și în alte limbi [4].

Cadrul juridic

Sarcina principală a bibliotecilor, indiferent de tipul acestora, este de a asigura necesitățile societății prin diseminarea la maxim a informației și cunoștințelor acumulate în fondurile lor. Aceste informații și cunoștințe au fost create ca rezultat al activității creativ-intelectuale a unor subiecți, denumiți autori. Dezvoltarea tehnologiilor informaționale avansate, apariția bibliotecilor electronice au generat un șir de probleme cu caracter juridic, în special în ceea ce privește luarea în considerație a noțiunilor de drept exclusiv de autor și proprietate. În acest context, se impune armonizarea unor interese contradictorii: ale societății pe de o parte și ale autorilor pe de altă parte.

Conform art. 19 al Declarației Universale a Drepturilor Omului (adoptată de Adunarea Generală a Organizației Națiunilor Unite la 10 septembrie 1948) orice om are dreptul la libertatea de a căuta, de a primi și de a răspândi informații și idei prin orice mijloace și independent de frontierele de stat [7].

O posibilă soluție a acestei probleme, în formatul unui mecanism organizațional-legal corespunzător, este cea propusă lumii întregi de către scandinavi. Într-un mod sau altul, în cadrul sistemului de gestionare colectivă a drepturilor de autor se formează un fond destinat compensării titularilor de drepturi și autorilor pentru prejudiciul ce le-a fost cauzat, asigurându-se astfel activitatea bibliotecilor, arhivelor și altor instituții socio-culturale, care pun la dispoziția utilizatorilor exemplare ale operelor pentru utilizarea temporară liberă. Aceste plăți sunt asigurate fie din bugetele locale sau de stat, fie din mijloacele respectivelor instituții socio-culturale, prin diverse scheme de căutare și distribuire.

Un astfel de mecanism organizațional-legal de armonizare a dreptului de autor și al bibliotecilor a fost formulat în premieră de către Danemarca și a intrat în vigoare în 1946.

În 1987, în Norvegia a fost adoptată Legea cu privire la drepturile autorilor la compensare în cazul în care bibliotecile pun la dispoziția publicului larg lucrările lor. Cinci ani mai târziu, UE a adoptat o Directivă prin care obliga fiecare stat membru să formeze un mecanism similar de compensare a autorilor. Cu regret, modelul unui astfel de mecanism organizatoric și juridic nu s-a bucurat de o atenție prea mare în lume. Practic, în afară de țările scandinave, nicio altă țară – europeană sau americană – nu a mers pe aceasta cale [1].

Compania **Google** consideră că, în conformitate cu legislația SUA privind dreptul de autor, nu este necesar de a obține o permisiune specială pentru trecerea în format digital a cărților păstrate în biblioteci, deoarece această activitate este protejată de principiile utilizării cu bună-credință, prevăzute de dreptul de autor american. Însă organizațiile reprezentante, Authors Guild și Asociația

DREPT DE AUTOR ȘI DREPTURI CONEXE

Americană a Autorilor (Association of American Publishers), se află pe o poziție diametral opusă, intentându-i din anul 2005, de când a demarat controversatul proiect **Google Books**, mai multe procese de judecată.

Este necesar de menționat faptul că **Google** a pus la dispoziția utilizatorilor doar textele integrale ale lucrărilor ce se aflau în domeniul public și oferea doar rezumatele cărților ce cădeau sub incidența legii dreptului de autor. Proiectul având un impact mondial (**Google** a lucrat deja cu cărțile din Biblioteca Oxford, Marea Britanie), în cazul în care va dori să colaboreze cu biblioteci din diverse state, în unele dintre ele **Google** va fi în mod inevitabil acuzat de încălcarea dreptului de autor. Acest fapt s-a întâmplat deja în cazul Germaniei și Chinei [8].

În fine, **Google** a ajuns totuși la o înțelegere cu autorii și editorii, ceea ce va permite accesul prin Internet al utilizatorilor la milioane de cărți. După doi ani de tratative, Authors Guild, Asociația Americană a Autorilor și **Google** au semnat un acord fundamental nou, la nivel mondial, acord încheiat în interesele unui mare grup de autori și editori din întreaga lume. Astfel, vom beneficia de un acces mai larg prin Internet la milioane de cărți protejate prin dreptul de autor și la alte materiale realizate în SUA, din fondurile câtorva mari biblioteci americane, care participă la proiectul **Google Books**. Acordul recunoaște drepturile și interesele titularilor de drept de autor și asigură în mod eficient controlul accesului prin Internet la operele în cauză, permițându-le, totodată, autorilor să primească o compensație pentru accesul la operele lor [5].

Conform acordului menționat, compensația acordată autorilor și editorilor, plata pentru accesul la cărțile solicitate prin intermediul **Google** și, în perspectivă, prin programele analogice ale altor provideri, va fi transferată printr-un fond al unei organizații independente necomerciale privind dreptul de autor (the Book Rights Registry), care se va ocupa de stabilirea titularilor de drepturi, colectarea și menținerea unor informații despre titularii reali ai drepturilor și va coordona depunerea cererilor de intrare sau de ieșire din cadrul proiectului respectiv. Acordul este benefic pentru toate părțile implicate în proiect, însă cel mai mult au de câștigat cititorii, care obțin acces instant la tezaurul literaturii universale.

Cu toate că acordul semnat prezintă un avantaj pentru toate părțile implicate, el a provocat totuși o anumită îngrijorare, în special în ceea ce privește posibilitatea de monopolizare de către **Google** a pieței bibliotecilor electronice [9].

În timp ce **Google** ducea tratative în privința acordului, Comisia Europeană a publicat „Cartea verde privind drepturile de autor în economia cunoașterii”, document care preconiza promovarea unor dezbateri interstatale pentru identificarea condițiilor optime de difuzare on-line a cunoștințelor din domeniul cercetării, științei și educației. În acest document sunt abordate în mod echilibrat toate aspectele diseminării electronice a cunoștințelor, ținându-se cont de punctele de vedere exprimate de edituri, biblioteci, unități de învățământ, muzee, arhive, cercetători, persoane cu dizabilități și de toți ceilalți utilizatori.

În ceea ce privește activitatea bibliotecilor și a altor instituții similare, au fost formulate două probleme esențiale: realizarea de copii digitale ale materialelor deținute în colecțiile bibliotecilor și distribuirea acestora pe cale electronică în rândurile utilizatorilor. Digitizarea cărților, a materialelor audiovizuale și a altor tipuri de materiale servește unui dublu scop: păstrarea conținutului pentru generațiile viitoare și punerea acestuia la dispoziția utilizatorilor finali pe Internet.

În Cartea verde sunt prevăzute unele excepții pentru biblioteci și arhive. Conform cadrului juridic actual, bibliotecile sau arhivele nu pot constitui o excepție generală de la dreptul de a reproduce unele materiale din fondurile lor. Reproductorile sunt permise numai în cazuri specifice, care ar putea include anumite acte necesare pentru conservarea operelor cuprinse în cataloagele bibliotecilor. În acest sens, reglementările detaliate prezintă rezultatul unor decizii de politică legislativă, adoptate la nivel național. Unele state membre dispun de norme restrictive cu privire la reproductorile care pot fi realizate de către biblioteci.

În ultimii ani, bibliotecile și alte instituții de interes public au manifestat preocupări din ce în ce mai pronunțate nu doar pentru conservarea (digitizarea) lucrărilor, dar și pentru punerea lor la dispoziția utilizatorilor pe Internet. Dacă acest lucru s-ar materializa, considera specialiștii din domeniul dat, cercetătorii nu ar mai fi obligați să se deplaseze la sediul bibliotecilor sau al arhivelor, ci ar putea să găsească și să consulte cu ușurință informațiile necesare pe Internet.

Pe de altă parte, editurile ne informează că au început să își digitizeze propriile cataloage în vederea constituirii unor baze de date on-line interactive, în care aceste materiale să poată fi consultate cu ușurință de pe calculatorul utilizatorului. Aceste servicii necesită plata unui abonament [10].

Comunitatea proprietății intelectuale, inclusiv autorii și editorii, studiază acum modul în care produsele lor vor putea fi disponibile on-line, astfel încât să le fie protejate drepturile și să fie posibilă recuperarea investițiilor lor în activitatea creativă [11].

Bibliotecile au avut întotdeauna un rol important în protecția drepturilor de autor, contribuind efectiv la menținerea unui echilibru legislativ în domeniul dat. Astfel, instituțiile în cauză utilizează colecțiile de opere pe care le gestionează și le păstrează în conformitate cu prescripțiile formulate în legislația privind dreptul de autor și drepturile conexe, compartimentul referitor la biblioteci.

În Republica Moldova nu există un act normativ special cu privire la protecția drepturilor de autor asupra copieii în resursa deschisă tuturor – Internetul. Protecția juridică a drepturilor de autor în Internet este asigurată prin intermediul actelor normative de bază – Legea privind dreptul de autor și drepturile conexe nr. 293-XIII din 23.11.1994, cu modificările și completările corespunzătoare, Convenția de la Paris pentru protecția proprietății industriale, Convenția mondială cu privire la dreptul de autor din 1952, Acordul OMPI privind dreptul de autor, dispozițiile Codului penal și administrativ etc.

Actualmente, se întreprind măsuri pentru armonizarea legislației Republicii Moldova în conformitate cu standardele internaționale. Legislația privind dreptul de autor se dezvoltă con-

tinuu, apar frecvent noi modificări și rectificări. La momentul dat, proiectul noii Legi privind dreptul de autor și drepturile conexe este înaintat spre adoptare în Parlamentul Republicii Moldova.

Activitatea bibliotecilor în Republica Moldova este reglementată prin Legea cu privire la biblioteci nr. 286 din 16.11.94, însă acest act legislativ nu prevede nici o normă cu referință la activitatea bibliotecilor electronice pe teritoriul țării noastre.

Concluzii

Urmărirea și sancționarea multiplelor încălcări ale drepturilor de autor în Internet este practic imposibilă, în special din motive juridice, sociale și economice. Reieșind din situația dată, titularii drepturilor de autor ar trebui să folosească mai multe mijloace tehnologice existente pentru a-și proteja drepturile asupra obiectelor de drept de autor amplasate în rețeaua Internet. În special, acestea pot fi criptarea (codificarea), parolele de acces sau stabilirea unor parole care să permită realizarea difuzării sau schimbul de informații. Sistematizarea și reforma legislației în domeniul protecției drepturilor de autor, efectuată prin intermediul Internetului, reprezintă o necesitate urgentă a celor mai multe țări ex-sovietice, inclusiv Republica Moldova, având în vedere faptul că în condițiile relațiilor de piață informația constituie un factor esențial al producției și un obiect valoros al întregului trafic civil.

Evident, varianta optimă pentru autori și utilizatori ar fi transformarea Internetului într-o piață legitimă a operelor și fonogramelor puse în circulație, însă acest lucru nu poate fi realizat decât prin respectarea deplină a dreptului de autor și drepturilor conexe.

Bibliografie

1. www.ifap.ru/projects/analytic/ea017.pdf
2. www.bcup.ro/continut/unibib/cristina_chivu.php
3. www.infosherpas.com/ojs/index.php/openandlibraries/article/view/2
4. www.wikipedia.org/wiki/Google_Books
5. Патентное дело, 3/2009, *Новая эра в развитии цифровых библиотек*, с. 25
6. www.dreptulinternetului.ro/.../comisia-europeana-cauta-o-solutie-unitara-ref-drepturile-de-autor-pentru-publicarea-online.html
7. Declarația Universală a Drepturilor Omului, 10 septembrie 1948
8. Патентное дело, 5/2006, *Библиотечный проект поисковой службы Google и авторское право*, с. 27
9. www.library.ru/1/copyright/doc.php?o_sec=190&o_doc=2075
10. CARTE VERDE privind Drepturile de autor în economia cunoașterii, Bruxelles, 16.07.2008
11. http://www.wipo.int/copyright/en/e-commerce/ip_survey/chap2.html
12. Curierul Economic, nr.15, 2008, *Copyright: un impediment sau un promotor al accesului la informație realizat prin intermediul bibliotecilor?*
13. Imagini: www.blog.libriaridigitala.ro, www.crag.org, www.krunaldave.posterous.com, www.cnet.com.au

REZUMAT

Bibliotecile au avut întotdeauna un rol important în protecția drepturilor de autor, contribuind efectiv la menținerea unui echilibru legislativ în domeniul dat. Astfel, instituțiile în cauză utilizează colecțiile de opere pe care le gestionează și le păstrează în conformitate cu prescripțiile formulate în Legea privind dreptul de autor și drepturile conexe, compartimentul referitor la biblioteci.

ABSTRACT

Libraries have always had an important role in the protection of copyright, effectively contributing to the maintenance of a balance in the legislative field. Thus, institutions in questions use the collections of works that they manage and store in accordance with the requirements set out in the Law on Copyright and Related Rights, with reference to the library section.

РЕФЕРАТ

Библиотеки всегда играли важную роль в охране авторских прав, эффективно способствуя поддержанию законодательного равновесия в этой области. Данные учреждения используют, управляют и хранят собрания произведений в соответствии с требованиями, изложенными в Законе об авторском праве и смежных правах в разделе, касающемся библиотек.